

KREDİ TAHSİS ETME YETKİSİNE SAHİP BANKA ÇALIŞANLARININ İÇ KONTROL SİSTEMİ BİLEŞENLERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERİ*

Sade KORKMAZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık ABD, Sade.Korkmaz@isbank.com.tr

Özen AKÇAKANAT

Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, ozenakcakanat@sdu.edu.tr

* Bu çalışma, Özen AKÇAKANAT'ın danışmanlığında Sade KORKMAZ tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

KREDİ TAHSİS ETME YETKİSİNE SAHİP BANKA ÇALIŞANLARININ İÇ KONTROL SİSTEMİ BİLEŞENLERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERİ

ÖZ

Bankacılık sisteminde olası hile ve hataların önlenmesi veya meydana gelmesi durumunda bunun olumsuz etkisinin azaltılabilmesi adına iç kontrol sistemi önemli bir rol oynamaktadır. Bankaların kredi kullandırımı ile ilgili uymaları gereken kanunlar ve kendi iç mevzuatları mevcuttur. Bu kurallar bütünü temelde bankanın alacağı riskin makul ve sağlıklı olması adınadır. Bu kurallara ne denli uyulduğu ise hem bankaların onay sistemlerince hem de iç sistemler tarafından denetlenmektedir. Bu çalışmada, kredi tahsis etme yetkisine sahip olan banka çalışanlarının, görev yaptıkları bankalarda iç kontrol sistemi bileşenlerine yönelik algılamaları araştırılmıştır. Banka çalışanlarının algılamalarının çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği de bu çalışmada araştırılan bir başka husustur. Çalışmada veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan elektronik anket formu, kamu ve özel banka çalışanlarına gönderilmiştir. 314 adet geçerli veri üzerinden çalışmanın analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmada geliştirilen 15 hipotez, verilerin normallik varsayımını sağlaması sebebi ile bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi ile test edilmiştir. Analiz sonuçları değerlendirildiğinde banka çalışanları, görev yaptıkları kurumun iç kontrol sistemi bileşenlerinin etkin bir şekilde uygulandığı görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca çalışmada geliştirilen 6 hipotez tamamen desteklenirken, 5 hipotezin kısmen desteklendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kredi Tahsisi, İç Kontrol, Banka Çalışanları

JEL Sınıflandırması: M42, G21

EVALUATIONS OF BANK EMPLOYEES WHO HAVE THE AUTHORITY TO ALLOCATE CREDITS ON THE COMPONENTS OF THE INTERNAL CONTROL SYSTEM

ABSTRACT

The internal control system plays an important role in the prevention of possible fraud and errors or in reducing its impact in case it occurs in the banking system. In this study, the perceptions of bank employees who are authorized to allocate loans towards the internal control system components of the institution they work for were investigated. Another issue investigated in this study is whether the perceptions of bank employees differ according to various variables. In the study, data were collected using the questionnaire technique. The electronic questionnaire form created in this context was sent to public and private bank employees. Analysis of the study was carried out on 314 valid data. The 15 hypotheses developed in the study were tested with the independent sample t-test and one-way analysis of variance, since the data provided the assumption of normality. When the results of the analysis are evaluated, it is understood that the bank employees are of the opinion that the internal control system components of the institution they work for are effectively implemented. In addition, while 6 hypotheses developed in the study were fully supported, 5 hypotheses were partially supported.

Key Words: Credit Allocation, Internal Control, Bank Employees

JEL Classification: M42, G21

1. GİRİŞ

Dünya hızla değişmekte ve her yeni gün bilim ve teknoloji alanlarında farklı yenilikleri ve ihtiyaçları karşımıza çıkarmaktadır. Bu değişim ve gelişim sürecinde alışkanlıklar, yaşam standardı, kişilerin talepleri, süreçler, üretim şekilleri ile kapasiteleri ve işlem adetleri gibi alışageldiğimiz birçok durum farklılaşmaktadır.

1940'lı yıllardan sonra değişim süreci hızlanmış, işletmeler yeni teknolojiler ve yeni sektörlerle büyük bir değişime girmiştir. Bazı işletmelerin yönetim birimleri bu süreçte gerekli olan kontrol mekanizmasını kuramamış, işlem sayılarının giderek artması ve işlemlerin daha karmaşık hale gelmesi bu duruma yol açmıştır. 1970'li yıllardan sonra yaşanan mali skandallar büyük maddi kayıplara neden olmuştur. Kontrol yetersizliği sonucu meydana gelmiş olan bu skandallar neticesinde uluslararası standartların var olması gerektiği ortaya çıkmış ve iç kontrolle ilgili birtakım düzenlemeler oluşturulmuştur. Zamanla iç kontrol sistemleri ile ilgili standartlar yayımlanmış, dünya genelinde kabul görmüş ve evrilerek bugünkü şeklini almıştır.

Bankalar ülkelerin finansal sisteminin temel yapı taşı olarak kabul edilir. Bankacılık sisteminde yaşanan dalgalanma tüm ekonomiyi etkilemektedir. Yaşanan krizlerin yaygınlaşması ve kayıpların giderek daha büyük hale gelmesi, bankacılık sektöründe kontrol mekanizmasının ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur. Etkin ve verimli çalışan bir iç kontrol sistemi ile maruz kalılabilecek riskler en aza indirilebilecektir.

Türkiye'de de bankaların olası risklere karşı korunabilmesi adına başta Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Sermaye Piyasası Kurumu (SPK) tarafından olmak üzere çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bankacılık Kanunu'nun 29. maddesine göre bankalar risklerini izlemek, kontrol etmek, faaliyetlerinin kapsamına ve yapısına uygun kontrol ve denetim sistemi kurmak zorundadır.

Bankalar riskin minimize edilmesi adına hem kendi iç mevzuatlarını oluştururlar hem de yasal kurallara uygun hareket ederler. Riski öngören önleyici kontrollerin yanı sıra, oluşmuş olan hata ve noksanlıkları ortaya çıkaran tespit edici kontroller de gerçekleştirilir. Yetki ve onay sistemi, muhasebe hareketleri, varlıkların fiziki olarak korunması, tahsis edilen kredilerin tüm süreçlerinin uygunluğu bankanın ilgili birimlerince denetlenir.

Bu çalışmanın, kredi tahsis etme yetkisine sahip olan banka çalışanlarının, görev yaptıkları bankalarda iç kontrol sistemi bileşenlerine yönelik algularını ve kredi tahsis sürecindeki iç kontrolü ortaya koyması bakımından literatüre ve uygulamaya katkı sağlaması ve bankaların zayıf iç kontrol bileşenlerini ortaya çıkarmaları noktasında yol gösterici olması beklenmektedir. Bu bağlamda, çalışmada öncelikli olarak bankacılıkta iç kontrol ile kredilerin kontrolü kavramlarına ve literatür araştırmasına yer verilmiştir. Uygulama bölümünde ise, araştırmanın metodolojisi, analiz sonuçları ve sonuçların değerlendirilmesine yer verilmiştir.

2. BANKACILIKTA İÇ KONTROL VE KREDİLERİN KONTROLÜ

The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO)'ya göre iç kontrol, işletme faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliğinin, mali raporlamanın güvenilirliğinin, yasa ve mevzuata uyumun sağlanması için makul güvence vermek üzere tasarlanan, kurumun yönetim kurulu, yönetimi ve çalışanları tarafından etkilenen bir süreçtir. İç kontrol, bir işletmenin muhasebe ve finansal bilgilerinin güvenilirliğini sağlamaya yardımcı olmak için uygulanan süreç ve prosedürlerin temelini temsil eder. Ek olarak, iç kontroller hesap verebilirliği teşvik eder ve çalışanların varlıkları kötüye kullanma veya sahtekarlık yapma riskini azaltır. Bir işletmenin iç kontrolünde eksiklikler olduğunda, maddi bir zayıflıkla karşılaşma olasılığı artar (Nasir vd., 2021:1). Basel, iç kontrolü; yönetim kurulu, icra kurulu ve tüm çalışanlar tarafından yürütülen bir süreç olarak ele almış ve bankacılık sisteminde işleyiş sürecinde uygulanan prosedür ve politikalar olarak tanımlamıştır (BIS, 1998). Bankalarda etkin bir iç kontrol sisteminin kurulması gerekliliğinin temel nedeni, banka varlıklarının daha çok nakit ve/veya nakde çevrilebilir kıymetlerden oluşmasıdır. Etkin bir kontrol sistemi ile hata ve düzensizliklerin ortaya çıkma ihtimali azalacaktır. Bankanın her bölüm ve departmanında gerçekleşme

olasılığı bulunan her türlü hata ve düzensizliğin gözlemlenmesi ve kontrolü, denetim ve iç kontrol faaliyetleri ile doğrudan bağlantılıdır (Özten ve Karğın, 2012:134). 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 29. maddesinde, iç kontrole ilişkin şu ifade yer almaktadır: "Bankalar, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolünün sağlanması, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun, tüm şube ve konsolidasyona tâbi ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi kurmak ve işletmekle yükümlüdürler. İç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin kuruluşuna, işleyişine, yeterliliğine, oluşturulacak birimlere, icra edilecek faaliyetlere, üst yönetimin görev ve sorumlulukları ile kuruma yapılacak raporlamalara ilişkin usul ve esaslar kurulca belirlenir."

Bankalarda krediler, bankaların yarattıkları fonları kullandıkları ve bilançonun aktifini oluşturan en önemli kalemlerden biridir. Kredi, bir kişiye ya da kuruma bir miktar paranın bir süreliğine karşılıklı anlaşılabilir bir gelir karşılığında verilmesidir (Hazar ve Babuşçu, 2017:150). Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Hakkında Yönetmelik madde 3'te kredi riski, banka müşterisinin yapılan sözleşme gereklerine uymayarak, yükümlülüğünü kısmen veya tamamen zamanında yerine getirememesinden dolayı bankanın karşılaştığı durum olarak tanımlanmıştır. BDDK'nın yayınlamış olduğu Bankaların Kredi Yönetimine İlişkin Rehber'e göre; kredi yönetim faaliyetleri iç sistemler kapsamındaki birimler tarafından düzenli olarak incelemeye tabi tutulur. Kredi süreçlerinin bankanın kredi politikalarına ve prosedürlerine uygun olarak sürdürüldüğünün, kredilerin yönetim kurulunca belirlenen usul ve esaslar dâhilinde verildiğinin ve kredilerin vade, miktar ve niteliklerinin üst düzey yönetime doğru olarak rapor edildiğinin belirlenmesine yönelik düzenli olarak denetim ve kontroller yapılır (BDDK, 2016).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmada kredi tahsis etme yetkisine sahip olan banka çalışanlarının, görev yaptıkları bankalarda iç kontrol sistemi bileşenlerine yönelik algılarını ve kredi tahsis sürecindeki iç kontrol sistemini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda yerli ve yabancı literatürde iç kontrol, bankalarda iç kontrolün etkisi, iç kontrol sistemi bileşenleri, iç kontrol sistemi etkinliği konularında yapılan çalışmalar taranmış olup, bu çalışmalar aşağıdaki gibi özetlenebilir;

İbiş ve Çatıkkaş (2012) çalışmalarında, iç kontrol sistemini çeşitli yönleri ile ele almış ve açıklamışlardır. Çalışmada, yasal düzenlemeler incelenmiş ve genel hatları ile açıklanmıştır. Çalışma sonucunda, sağlıklı işleyen bir iç kontrol yapısına sahip olmanın işletmelere sağladığı faydalar ifade edilmiştir. Bu faydalar arasında, işletmelerde finansal kayıpların, suiistimallerin ve hilelerin olma olasılığının azalması ve işletmelerin faaliyetlerini sağlıklı bir biçimde sürdürmesi sayılmaktadır.

Özten ve Karğın (2012) iç kontrol ve denetim kavramlarını açıklayarak, ülkemizdeki uygulamaları değerlendirmiş ve krediler kontrol sürecinin muhasebe sürecine yansımalarını ele almışlardır. Ayrıca çalışmada, iç kontrol sisteminin bankaların muhasebe işlemleri, operasyonel işlemler ve kredi işlemlerinde nasıl etkili olduğunu, işleyiş süreçlerini ve sonuçlara nasıl yansıdığını ortaya koymaya çalışmışlardır.

Gül ve Kaban (2015) müfettişlerin iç kontrol sistemi hakkındaki düşüncelerinden hareketle, bankaların iç denetim ve iç kontrol sistemlerinin uyum ve koordinasyonu ile iç denetim sisteminin danışmanlık fonksiyonunu değerlendirmişlerdir. Çalışmada bir bankanın müfettişlerine anket uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin birbiri ile kısmen koordinasyon içinde olduğu, söz konusu sistemler arasında kısmi mahiyette bir sinerji bulunduğu ve iç denetim sistemi tarafından yönetime, iç kontrol faaliyetleri ile ilgili kısmi bir danışmanlık hizmetinin sağlandığı tespit edilmiştir.

Akmeşe vd. (2017) iç kontrol sistemi uygulamasına yönelik bir araştırma yapmış ve banka çalışanlarının iç kontrol sistemi uygulamasına yönelik değerlendirmeleri incelenmiştir. Bu kapsamda banka çalışanlarına anket uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, iç kontrol sistemi ile bankadaki hizmet ömrü, yaş ve cinsiyet değişkeni arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Akduru ve Ayriçay (2020) çalışmalarında, bankalarda iç kontrol sistemini oluşturan unsurların ve uygulamada karşılaşılan problemlerin incelenmesini ve sorunlara yönelik çözüm önerileri getirmeyi

Kredi Tahsis Etme Yetkisine Sahip Banka Çalışanlarının İç Kontrol Sistemi Bileşenlerine Yönelik Değerlendirmeleri

amaçlamışlardır. Çalışma sonuçlarına göre, uygulamada karşılaşılan sorunlar banka, kontrolör ve hukuki /teknik düzenlemelerden kaynaklı sorunlar olarak üçe ayrılmış, bu sorunlara yönelik çeşitli çözüm önerileri getirilmiştir.

Ehiedu Victor ve Ogbeta (2014) bankacılık sektöründe iç kontrolü incelemişlerdir. Çalışmada, yönetim gözetimi ve kontrol kültürü, risk tanıma ve değerlendirmeyi içeren başlıca kontrol türleri araştırılmıştır. Çalışmada banka personeline anket uygulanmıştır. Çalışma, bankacılık sektöründeki faaliyetlerin idari denetiminin, usulsüzlük ve suiistimalleri ortaya çıkarmak için yeterince yapılmadığını ortaya koymuştur.

Gamage vd. (2014) çalışmalarında, Sri Lanka'da bankaların iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendirmişlerdir. Çalışmada Bank of Ceylon ve Peoples Bank olmak üzere iki devlet ticari bankasının şube yöneticilerine ve yardımcılara iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendirmek üzere anket uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, iç kontrol sisteminin etkin olduğu ve iç kontrol sisteminde çalışanların algısının ve bazı risk sorunlarının devam etmekte olduğu tespit edilmiştir.

Ayagre vd. (2014) COSO'nun iç kontrol sistemlerinin etkinliğini değerlendirme ilkeleri ve niteliklerini kullanarak, Gana bankalarının iç kontrol sistemlerinin, kontrol ortamı ve izleme faaliyetleri bileşenlerini değerlendirmiştir. Çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların bankanın iç kontrol sistemi etkinliği konusundaki bilgi ve algısını ölçmek için 5'li Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. Çalışmada, Gana'daki bankaların iç kontrol sistemlerinin, kontrol ortamı ve izleme faaliyetleri bileşenlerinde güçlü kontrollerinin bulunduğu ortaya konmuştur.

Bayyoud ve Sayyad (2015) Filistin'de iç kontrol ve risk yönetiminin bankalar üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Yenilenen iç kontrol prosedürleri ile bankalarda dolandırıcılık ve hataların azaltılıp azaltılmadığı, farklı risk türlerinin kontrol edilip edilmediği, görevlerin ayrıştırılıp ayrıştırılmadığı ve uygulamaların uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilip getirilmediği değerlendirilmiştir. Filistin'de bulunan 10 bankadaki yönetici ve idari düzeydeki personele anket uygulanmıştır. Sonuçlar, Filistin'deki genel iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin, niceliksel ve niteliksel performans açısından bankaları olumlu yönde etkilediğini göstermiştir.

Tran vd. (2020) Vietnam kredi kurumlarının uygulamalarında, iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendirmişlerdir. Yapılandırılmış anket kredi kuruluşlarının yöneticilerine uygulanmıştır. Sonuçlar, beş bileşenin de iç kontrol sisteminin etkinliğini geliştirdiğini ve iç kontrol sisteminin Vietnam kredi kuruluşlarının güvenliğinde rol oynadığını göstermiştir. Vietnam Merkez Bankası'nın, iç kontrol sisteminin etkinliğini artırmak için uluslararası ilkelere uygun olarak kredi kuruluşları için yasal çerçeveyi ve ilgili iç kontrol hükümlerini iyileştirmesi gerektiği araştırma sonucunda tespit edilmiştir.

Literatürde iç kontrol ilgili pek çok çalışma mevcuttur. Ancak literatürde bankacılık sektöründe kredi tahsis sürecindeki iç kontrolü ortaya koymaya ve kredi tahsis yetkisine sahip çalışanların iç kontrol sistemi bileşenlerine yönelik algılarına yönelik herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu durum yapılan bu çalışmanın özgün niteliğini ortaya koymaktadır. Literatürdeki boşluğun bu çalışma ile doldurulması beklenmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu kısımda araştırmanın amacı, örnekleme, veri toplama aracı, araştırmanın hipotezleri ve verilerin analizi başlıkları bulunmaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, kredi tahsis etme yetkisine sahip banka çalışanlarının, çalıştıkları kurumun kredi süreçlerine yönelik iç kontrol sistemi algılarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ayrıca, banka çalışanlarının iç kontrol sistemi algılamalarının çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır.

4.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın evreni kredi tahsis etme yetkisine sahip banka çalışanlarından oluşmaktadır. Evrenin kaç kişiden oluştuğuna yönelik olarak Türkiye Bankalar Birliği'nden herhangi bir bilgi edinilememiştir. Bu kapsamda örneklem olarak, evreni temsil kabiliyetine sahip olduğu değerlendirilen 314 banka çalışanına ulaşılmıştır. Katılımcıların bir kısmına yüz yüze ulaşılmış, kalan kısmı ise anlık mesajlaşma uygulamaları üzerinden gönderilen link vasıtasıyla çalışmaya katılmıştır.

Katılımcıların demografik özelliklerini tanımlayan bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Değişkenler	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	145	46,2
	Erkek	169	53,8
Medeni Hal	Evli	251	79,9
	Bekar	63	20,1
Öğrenim Durumu	Lise	7	2,2
	Ön Lisans	10	3,2
	Lisans	242	77,1
	Yüksek Lisans / Doktora	55	17,5
Yaş	20-30 Yaş	12	3,8
	31-40 Yaş	93	29,6
	41-50 Yaş	166	52,9
	51 Yaş ve Üzeri	43	13,7
Tecrübe	1-5 Yıl	5	1,6
	6-10 Yıl	23	7,3
	11-15 Yıl	74	23,6
	16 Yıl ve Üzeri	212	67,5
Banka Türü	Kamu	142	45,2
	Özel	172	54,8
Toplam		93	100,0

Tablo 1'de görülebileceği üzere katılımcıların %46,2'si kadın, %53,8'i erkektir. Katılımcılar medeni durumları açısından değerlendirildiğinde, %79,9 ile büyük çoğunluğunun evli, geriye kalan %20,1'inin ise bekar olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların öğrenim durumlarına bakıldığında %2,2'si lise, %3,2'si ön lisans, %77,1'i lisans, %17,5'i ise yüksek lisans / doktora mezunudur. Yaş değişkenine göre çalışmaya katılan banka çalışanları incelendiğinde, %3,8'i 20-30 yaş aralığında, %29,6'sı 31-40 yaş aralığında, %52,9'u 41-50 yaş aralığında ve son olarak %13,7'si 51 yaş ve üzeri kategoride yer almaktadır. Kıdem yılları açısından tablo yorumlandığında, katılımcıların %1,6'sı 1-5 yıl arası, %7,3'ü 6-10 yıl arası, %23,6'sı 11-15 yıl arası ve %67,5 ile büyük çoğunluğu 16 yıl ve üzeri kıdeme sahiptir. Tablo 1'de son olarak katılımcıların görev yaptıkları banka türü değişkenine göre dağılımları incelendiğinde, %45,2'sinin kamu, %54,8'inin ise özel banka çalışanı olduğu görülmektedir.

4.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Çalışmada anket soruları COSO'nun beş bileşeni göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Ayrıca anket sorularının oluşturulmasında Ayagre vd. (2014) ile Bayyoud ve Sayyad (2015) çalışmaları dikkate alınmıştır. Hazırlanan taslak anket konun uzmanı banka çalışanlarına sunularak ankete son şekli verilmiştir.

Bu kapsamda katılımcıların iç kontrol bileşenlerine yönelik algılarını ölçmek üzere 23 madde ve 5 boyuttan oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçek 5'li Likert ölçeği "1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum ve 5= Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin boyutları Kontrol Ortamı (8 madde), Risk Değerlendirme (4 madde),

Kontrol Faaliyetleri (4 madde), Bilgi ve İletişim (4 madde) ve son olarak İzleme (3 madde) şeklindedir. Kontrol Faaliyetleri boyutunda son madde ters puanlanmıştır. Ölçekten elde edilen puan ortalamasının yükselmesi kurumun iç kontrol sisteminin iyi işlediğine işaret etmektedir. Çalışmada katılımcılara ayrıca 6 adet demografik nitelikli soru ile 17 adet iç kontrol sisteminin işleyişine yönelik soru da katılımcılara yöneltilmiştir.

4.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamı kamu ve özel bankalarda görev yapan banka çalışanlarından oluşmaktadır. Bu banka çalışanları içinden de kredi tahsis etme yetkisine sahip çalışanlar özelinde araştırma gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada birtakım sınırlılıklar da bulunmaktadır. Öncelikle, Türkiye genelinde tüm bankacıları temsil eden bir örnekleme ulaşılamamıştır. Bu ise çalışma sonuçların genellenememesine yol açmıştır. Takip eden çalışmalarda, evreni temsil kabiliyetine sahip örneklerle çalışılması yararlı olabilir. Çalışmada diğer bir sınırlılık ise sadece kredi tahsis yetkisine sahip çalışanlarla araştırmanın yürütülmesidir. Bankalarda iç kontrol sistemine yönelik algının, tüm çalışanlar ve bankanın yerine getirdiği tüm faaliyetler bazında ele alınması da sonraki çalışmalar için faydalı olabilir.

4.5. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmada 15 adet hipotez geliştirilmiş olup, bu hipotezlere aşağıda yer verilmiştir.

H_1 = Görev yapılan banka türüne göre, banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_2 = Mesleki kıdeme göre, banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_3 = Kredi tahsis etme yetkisine sahip olma süresine göre, banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_4 = Mevzuat veya kanun dışı kredi tahsis etme sayısına göre, banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_5 = Görev yapılan şubenin periyodik denetlemeden geçme sıklığına göre, banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_6 = İç denetim yönetmeliğine ulaşım kolaylığına göre, banka çalışanlarının kontrol faaliyetleri bileşenine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_7 = Kredi tahsisi ile ilgili yasal düzenlemeleri düzenli takip etme durumuna göre, banka çalışanlarının kontrol ortamı bileşenine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_8 = Kredi kullandırım süreçlerini anlatan iç mevzuatın bulunma durumuna göre, banka çalışanlarının kontrol ortamı bileşenine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_9 = Kredi kullandırım süreçlerine ve kurallarına kolay erişim durumuna göre, banka çalışanlarının kontrol faaliyetleri bileşenine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_{10} = İç mevzuatta yapılan değişikliklerin tüm çalışanlara eş zamanlı duyurulması durumuna göre, banka çalışanlarının bilgi ve iletişim bileşenine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_{11} = Denetimler sırasında kontrol edilen hususları bilme durumuna göre, banka çalışanlarının bilgi ve iletişim bileşenine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_{12} = Tespit edilen noksanlıkların denetim komitesi tarafından takip edilmesi durumuna göre, banka çalışanlarının izleme bileşenine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

H_{13} = Tespit edilen noksanlıklara yaptırım uygulanması durumuna göre, banka çalışanlarının kontrol faaliyetleri bileşenine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir.

Kredi Tahsis Etme Yetkisine Sahip Banka Çalışanlarının İç Kontrol Sistemi Bileşenlerine Yönelik Değerlendirmeleri

H_{14} = Kredi tahsisi sebebiyle ceza alma durumuna göre, banka çalışanlarının izleme bileşenine yönelik alguları anlamlı farklılık gösterir.

H_{15} = Kredi sürecini kontrol eden kişi sayısına göre, banka çalışanlarının kontrol faaliyetleri bileşenine yönelik alguları anlamlı farklılık gösterir.

4.6. Verilerin Analizi

Anket formundan elde edilen 5'li Likert şeklindeki veriler öncelikle uç değer analizine dahil edilmiştir. Bunun için standardize edilmiş Z skorları incelenmiş ve bazı maddelerde uç değerlere rastlanmıştır. Bu maddelerde uç değer teşkil eden veriler silinmiş ve yerlerine seri ortalamaları atanmıştır. Bu sayede veri seti uç değerlerden arındırılmıştır. Çalışmada frekans, aritmetik ortalama gibi betimleyici istatistiklerden faydalanılmıştır. Çalışmanın hipotezlerini test etmek içinse bağımsız örneklem t testi ya da tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testleri kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğuna çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmek suretiyle karar verilmiştir. Çalışmada ayrıca ölçeğin yapısal geçerliliğini test etmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir.

5. BULGULAR

Banka çalışanlarından elde edilen verilerin ışığında ulaşılan bulgular aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

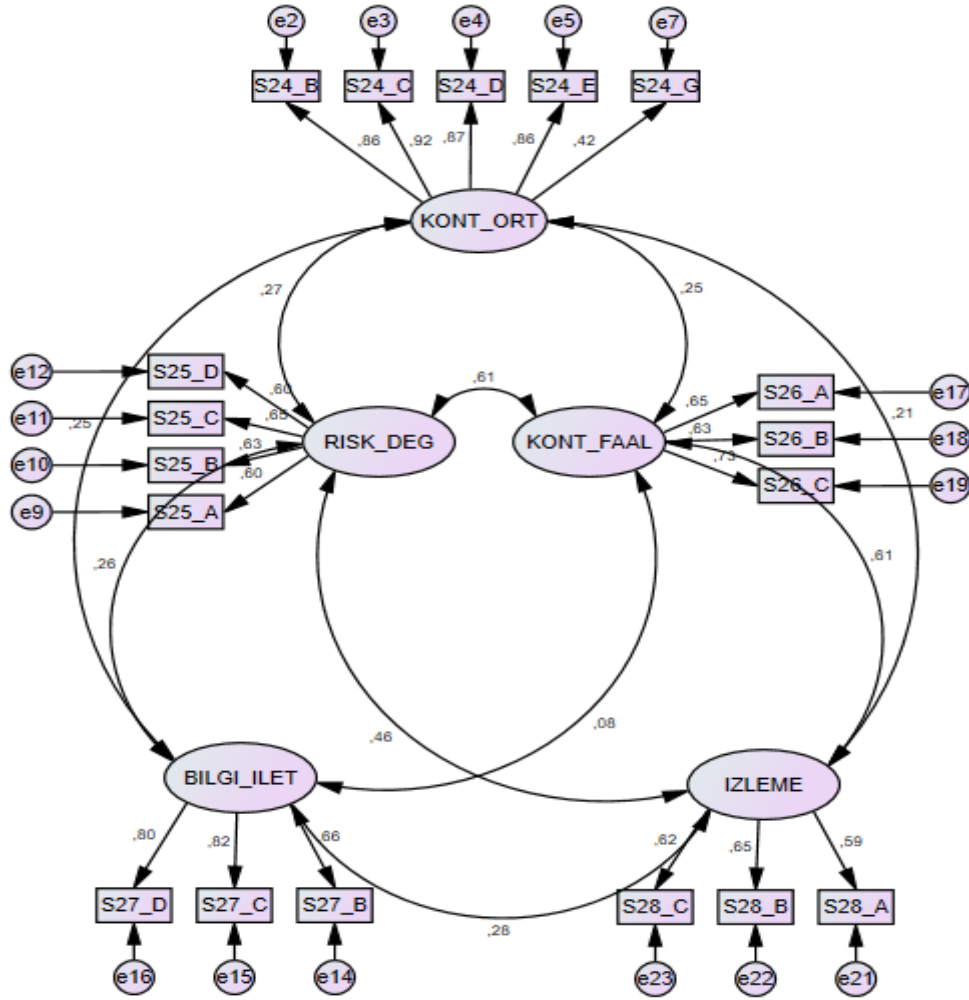
5.1. Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Geçerlilik analizi kapsamında AMOS 21 programı kullanılarak DFA gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan DFA modeli Şekil 1'de gösterilmiştir.

Analiz sonucunda ölçeğin 5 boyutlu yapısı 5 madde analiz dışı bırakılarak doğrulanmıştır. Tabachnick ve Fidell (2013: 651) tarafından belirtilen minimum faktör yük değeri 0,32'dir. Bu çalışmada Kontrol Ortamı boyutundan 3 madde (1-6-8. maddeler), Kontrol Faaliyetleri boyutundan 1 madde (4. madde), Bilgi ve İletişim boyutundan 1 madde (1. madde) belirtilen değerden düşük ve anlamsız faktör yükleri sebebi ile çalışmadan çıkartılmıştır. Çalışma toplam 18 madde üzerinden yürütülmüştür. DFA neticesinde elde edilen uyum iyiliği değerleri ($\chi^2/sd=2,931$; GFI= 0,90; CFI= 0,92; RMSEA= 0,079) kabul edilebilir sınırlar içerisindedir (Meydan ve Şeşen, 2015: 37; Gürbüz, 2019: 34).

Ölçeğin güvenilirliği için ise iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Boyutlar bazında gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre Kontrol Ortamı $\alpha= 0,89$, Risk Değerlendirme $\alpha= 0,70$, Kontrol Faaliyetleri $\alpha= 0,70$, Bilgi ve İletişim $\alpha= 0,78$ ve İzleme $\alpha= 0,64$ seviyesinde güvenilirlik değerlerine sahiptir. Kayış (2010: 405)'a göre, α değeri 0,80 ile 1,00 aralığında ise ölçek yüksek derecede güvenilir; 0,60 ile 0,80 aralığında ise ölçek oldukça güvenilir olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 1. DFA Modeli

5.2. Betimleyici İstatistiklere Yönelik Analiz Sonuçları

Ölçeği oluşturan beş boyut bazında gerçekleştirilen analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. Tabloda, boyutların aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri gösterilmiştir. Tablo 2’den de görüleceği gibi tüm boyutlarda elde edilen ortalamalar orta seviyenin üzerindedir. Boyutlar arasında en yüksek ortalama Kontrol Faaliyetleri (Ort.= 4,47; SS= 0,424) boyutunda gerçekleşmiştir. Onu İzleme (Ort.= 4,34; SS= 0,404) boyutu takip etmektedir. En düşük ortalamaya sahip olan boyut ise Kontrol Ortamı (Ort.= 3,84; SS= 0,861) boyutudur. Boyutlara ilişkin olarak çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde +1 ile -1 aralığında değerler aldıkları görülmektedir. Bu doğrultuda verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir.

Tablo 2. İç Kontrol Bileşenlerine Yönelik Betimleyici İstatistikler

Boyutlar	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık
Kontrol Ortamı	3,84	0,861	-0,846	-0,162
Risk Değerlendirme	4,23	0,443	-0,072	0,218
Kontrol Faaliyetleri	4,47	0,424	-0,227	-0,717
Bilgi ve İletişim	4,01	0,717	-0,993	0,959
İzleme	4,34	0,404	0,182	-0,336

5.3. Hipotez Testlerine Yönelik Analiz Sonuçları

Araştırmanın bu kısmında geliştirilen hipotezlerin test edilmesine çalışılmıştır. Öncelikle, demografik değişkenlerden banka türü ve kıdem açısından, iç kontrol sistemi boyutları bazında fark analizleri gerçekleştirilmiştir. Sonrasında ise çalıştıkları kurumdaki kredi tahsis süreci ile ilgili olarak katılımcılara yöneltilen bazı sorular ekseninde boyut odaklı analizler yapılmıştır. Çalışmada geliştirilen hipotezleri test etmek için parametrik fark testleri kullanılmıştır.

Çalışmanın bir numaralı hipotezinde, banka türü açısından katılımcıların iç kontrol bileşenlerine yönelik algılamaları arasında fark olup olmadığı incelenmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Bir Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyutlar	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
Kontrol Ortamı	Kamu	3,76	0,878	-1,600	0,111
	Özel	3,91	0,843		
Risk Değerlendirme	Kamu	4,21	0,434	-0,589	0,556
	Özel	4,24	0,450		
Kontrol Faaliyetleri	Kamu	4,49	0,418	0,674	0,501
	Özel	4,46	0,430		
Bilgi ve İletişim	Kamu	3,92	0,752	-2,081	0,038
	Özel	4,09	0,679		
İzleme	Kamu	4,33	0,401	-0,191	0,849
	Özel	4,34	0,407		

Tablo 3'ten görülebileceği gibi çalışmanın bir numaralı hipotezi iç kontrol bileşenlerinden sadece Bilgi ve İletişim ($t = -2,081$; $p < 0,05$) boyutu için desteklenmiş, diğer dört boyut için ise desteklenmemiştir.

Çalışmanın iki numaralı hipotezi kıdeme göre, banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algıları anlamlı farklılık gösterir şeklindedir. Bu kapsamda ikiden fazla grup olduğu için ANOVA testi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle varyansların homojenliği test edilmiştir. Varyansların homojenliği testine göre Kontrol Ortamı ($levene = 12,085$; $p < 0,001$), Risk Değerlendirme ($levene = 2,633$; $p < 0,05$), Kontrol Faaliyetleri ($levene = 4,164$; $p < 0,01$) ve İzleme ($levene = 4,974$; $p < 0,01$) boyutlarında varyanslar eşit değilken; Bilgi ve İletişim ($levene = 0,018$; $p > 0,05$) boyutunda eşit çıkmıştır. Varyansların eşit olmaması durumunda Welch testi uygulanır, eşit olduğu durumda ise ANOVA testi gerçekleştirilir. Bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilen test sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. İki Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyutlar	Test Türü	F	p
Kontrol Ortamı	Welch	10,752	0,000
Risk Değerlendirme	Welch	7,775	0,002
Kontrol Faaliyetleri	Welch	4,692	0,012
İzleme	Welch	0,645	0,597
Bilgi ve İletişim	ANOVA	1,229	0,299

Çalışmanın iki numaralı hipotezi, iç kontrol bileşenlerinden Kontrol Ortamı ($F = 10,752$; $p < 0,001$), Risk Değerlendirme ($F = 7,775$; $p < 0,01$) ve Kontrol Faaliyetleri ($F = 4,692$; $p < 0,05$) boyutları için desteklenmiş, diğer iki boyut için ise desteklenmemiştir. Anlamlı fark tespit edilen 3 boyut için farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Tamhane's T2 kullanılarak post-hoc analizleri gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, Kontrol Ortamı boyutunda kıdem süresi açısından tespit edilen anlamlı farklılık, 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan grubun ortalamasının diğer üç gruptan anlamlı şekilde düşük olmasından kaynaklanmıştır. Yine Risk Değerlendirme boyutunda kıdem süresi açısından tespit edilen anlamlı farklılık, 1-5 yıl aralığında kıdeme sahip olan grubun puan ortalamasının 6-10 yıl ve 11-15 yıl aralıklarında kıdeme sahip olan grubun ortalamasından anlamlı şekilde fazla olmasından kaynaklandığı bulunmuştur. Son olarak Kontrol Faaliyetleri boyutunda kıdem

Kredi Tahsis Etme Yetkisine Sahip Banka Çalışanlarının İç Kontrol Sistemi Bileşenlerine Yönelik Değerlendirmeleri

süresi açısından tespit edilen anlamlı farklılık, 1-5 yıl aralığında kıdeme sahip olan grubun puan ortalamasının 11-15 yıl aralığında kıdeme sahip olan grubun ortalamasından anlamlı şekilde fazla olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın üç numaralı hipotezi, kredi tahsis etme yetkisine sahip olma süresine göre, banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algılarının farklılık gösterme durumunu incelemektedir. Kredi tahsis etme yetkisine sahip olma durumu yıl aralığı cinsinden dört gruba ayrılmıştır (1-5 yıl, 6-10 yıl, 11-15 yıl ve 16 yıl ve üzeri). Bu kapsamda ANOVA testi gerçekleştirilmiş ve varyansların homojenliğine bakılmıştır. Varyansların homojenliği testine göre Kontrol Ortamı (levene= 30,996; $p<0,001$), Risk Değerlendirme (levene= 3,886; $p<0,01$), Kontrol Faaliyetleri (levene= 5,618; $p<0,001$) ve İzleme (levene= 8,518; $p<0,001$) boyutlarında varyanslar eşit değilken; Bilgi ve İletişim (levene= 1,208; $p>0,05$) boyutunda eşit çıkmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilen test sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Üç Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyutlar	Test Türü	F	p
Kontrol Ortamı	Welch	17,840	0,000
Risk Değerlendirme	Welch	1,745	0,161
Kontrol Faaliyetleri	Welch	2,146	0,097
İzleme	Welch	1,638	0,183
Bilgi ve İletişim	ANOVA	3,311	0,020

Çalışmanın üç numaralı hipotezi iç kontrol bileşenlerinden Kontrol Ortamı ($F= 17,840$; $p<0,001$) ile Bilgi ve İletişim ($F= 3,311$; $p<0,05$) boyutları için desteklenmiş, diğer üç boyut için ise desteklenmemiştir. Anlamlı fark tespit edilen bir boyut için varyanslar eşit olmadığından dolayı Tamhane's T2, diğer boyut içinde varyanslar eşit olduğu için LSD kullanılarak post-hoc testleri gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, Kontrol Ortamı boyutunda kredi tahsis etme yetkisine sahip olma süresine göre tespit edilen anlamlı farklılık, 16 yıl ve üzeri kredi tahsis yetkisine sahip olan grubun ortalamasının diğer üç gruptan anlamlı şekilde düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Yine Bilgi ve İletişim boyutunda kredi tahsis etme yetkisine sahip olma süresine açısından tespit edilen anlamlı farklılık, 11-15 yıl aralığında yetkiye sahip olan grubun puan ortalamasının 1-5 yıl ve 6-10 yıl aralıklarında yetkiye sahip olan grupların ortalamasından anlamlı şekilde fazla olmasından kaynaklandığı bulunmuştur.

Çalışmada geliştirilen dört numaralı hipotez ile mevzuat veya kanun dışı kredi tahsis etme sayısı açısından, banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algılarının farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Çalışmada, mevzuat veya kanun dışı kredi tahsis etme sayısı açısından katılımcılar dört gruba ayrılmıştır (1-10 arası, 11-20 arası, 21-30 arası ve 31 ve üzeri). Varyansların homojenliği testine göre Kontrol Ortamı (levene= 9,954; $p<0,001$), Risk Değerlendirme (levene= 12,664; $p<0,001$), Kontrol Faaliyetleri (levene= 16,802; $p<0,001$), Bilgi ve İletişim (levene= 6,048; $p<0,001$) ve İzleme (levene= 15,076; $p<0,001$) boyutlarının tamamında varyanslar eşit çıkmamıştır. Bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilen test sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Dört Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyutlar	Test Türü	F	p
Kontrol Ortamı	Welch	3,498	0,019
Risk Değerlendirme	Welch	1,506	0,217
Kontrol Faaliyetleri	Welch	0,768	0,514
İzleme	Welch	1,266	0,290
Bilgi ve İletişim	Welch	10,780	0,000

Tablo 6'dan da anlaşılacağı gibi çalışmanın dört numaralı hipotezi iç kontrol bileşenlerinden Kontrol Ortamı ($F= 3,498$, $p<0,05$) ile Bilgi ve İletişim ($F= 10,780$; $p<0,001$) boyutları için desteklenmiş, diğer üç boyut için ise desteklenmemiştir. Anlamlı fark tespit edilen iki boyut için

Kredi Tahsis Etme Yetkisine Sahip Banka Çalışanlarının İç Kontrol Sistemi Bileşenlerine Yönelik Değerlendirmeleri

varyanslar eşit olmadığından dolayı Tamhane's T2 tekniği ile gerçekleştirilen post-hoc testi sonucunda, Kontrol Ortamı boyutunda mevzuat veya kanun dışı kredi tahsis etme sayısına göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bilgi ve İletişim boyutunda tespit edilen anlamlı fark ise 1-10 arası mevzuat veya kanun dışı kredi tahsis etme sayısına sahip grubun ortalamasının 11-20 ve 21-30 arası sayıya sahip olan grupların ortalamasından anlamlı şekilde düşük olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Beş numaralı hipotez, banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algılamalarının görev yapılan şubenin periyodik denetlemeden geçme sıklığına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ele almaktadır. Bu çalışmada, görev yapılan şubenin periyodik denetlemeden geçme sıklığı açısından katılımcılar dört gruba ayrılmıştır (Yılda iki ve üzeri, Yılda bir, 2 yılda bir, 3 yılda bir ve üzeri). Varyansların homojenliği testine göre Kontrol Ortamı (levne= 12,674; $p<0,001$), Risk Değerlendirme (levne= 3,746; $p<0,05$), Kontrol Faaliyetleri (levne= 9,515; $p<0,001$), Bilgi ve İletişim (levne= 9,903; $p<0,001$) ve İzleme (levne= 3,977; $p<0,01$) boyutlarının tamamında varyanslar eşit çıkmamıştır. Bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilen test sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Beş Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyutlar	Test Türü	F	p
Kontrol Ortamı	Welch	6,787	0,000
Risk Değerlendirme	Welch	4,166	0,009
Kontrol Faaliyetleri	Welch	1,353	0,264
İzleme	Welch	0,879	0,456
Bilgi ve İletişim	Welch	15,723	0,000

Çalışmanın beş numaralı hipotezi iç kontrol bileşenlerinden Kontrol Ortamı ($F= 6,787$, $p<0,001$), Risk Değerlendirme ($F= 4,166$, $p<0,01$) ile Bilgi ve İletişim ($F= 15,723$, $p<0,001$) boyutları için desteklenmiş, diğer iki boyut için ise desteklenmemiştir. Anlamlı fark tespit edilen 3 boyut için Tamhane's T2 tekniği ile gerçekleştirilen post-hoc testi sonucunda, Kontrol Ortamı boyutunda periyodik denetimden geçme sıklığı açısından gruplar arasında tespit edilen anlamlı fark, denetim sıklığı yılda bir olan grubun ortalamasının, denetim sıklığı iki yılda bir olan grubun ortalamasından anlamlı şekilde yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Yine Risk Değerlendirme boyutunda periyodik denetimde geçme sıklığı açısından gruplar arasında tespit edilen anlamlı farklılık, denetim sıklığı yılda iki ve üzeri olan grubun ortalamasının denetim sıklığı yılda bir ve iki yılda bir olan grupların ortalamasından anlamlı şekilde düşük olmasından kaynaklandığı bulunmuştur. Son olarak Bilgi ve İletişim boyutunda periyodik denetimden geçme sıklığı açısından tespit edilen anlamlı farklılığın, denetim sıklığı yılda bir olan grubun ortalamasının diğer gruplardan anlamlı şekilde yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın altı numaralı hipotezinde katılımcıların iç kontrol bileşenlerinden Kontrol Faaliyetlerine yönelik algılamalarının, iç denetim yönetmeliğine ulaşım kolaylığı açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 8'te gösterilmiştir.

Tablo 8. Altı Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyut	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
Kontrol Faaliyetleri	Evet	4,49	0,401	1,527	0,137
	Hayır	4,31	0,599		

Tablo 8'den görülebileceği gibi çalışmanın altı numaralı hipotezi desteklenmemiştir ($t= 1,527$; $p>0,05$).

Yedi numaralı hipotezde katılımcıların iç kontrol bileşenlerinden Kontrol Ortamına yönelik algılamalarının, kredi tahsisi ile ilgili yasal düzenlemeleri düzenli takip etme durumu açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Yedi Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyut	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
Kontrol Ortamı	Evete	4,06	0,068	7,335	0,000
	Hayır	3,35	1,007		

Tablo 9 incelendiğinde, araştırmanın yedi numaralı hipotezinin desteklendiği görülmektedir ($t=7,335$; $p<0,001$).

Çalışmanın sekiz numaralı hipotezi, katılımcıların iç kontrol bileşenlerinden Kontrol Ortamına yönelik algılamalarının, kredi kullandırım süreçlerini anlatan iç mevzuatın bulunma durumu açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Sekiz Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyut	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
Kontrol Ortamı	Evete	3,86	0,856	1,860	0,064
	Hayır	3,29	0,930		

Tablo 10'dan da anlaşılacağı üzere, araştırmanın sekiz numaralı hipotezi desteklenmemiştir ($t=1,860$; $p>0,05$).

Dokuz numaralı hipotez, katılımcıların iç kontrol bileşenlerinden Kontrol Faaliyetlerine yönelik algılamalarının, kredi kullandırım süreçlerine ve kurallarına erişim kolaylığı açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemeyi amaçlamaktadır. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Dokuz Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyut	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
Kontrol Faaliyetleri	Evete	4,49	0,417	3,426	0,001
	Hayır	4,08	0,411		

Tablo 11'den görülebileceği gibi, araştırmanın dokuz numaralı hipotezi desteklenmiştir ($t=3,426$; $p<0,001$).

Çalışmada test edilen on numaralı hipotez, katılımcıların iç kontrol bileşenlerinden Bilgi ve İletişime yönelik algılamalarının, iç mevzuatta yapılan değişikliklerin tüm çalışanlara eş zamanlı olarak duyurulması durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini test etmektedir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. On Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyut	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
Bilgi ve İletişim	Evete	4,04	0,695	3,548	0,000
	Hayır	3,33	0,901		

Tablo 12'den görülebileceği gibi, araştırmanın on numaralı hipotezi desteklenmiştir ($t=3,548$; $p<0,001$).

Çalışmanın on bir numaralı hipotezinde, katılımcıların iç kontrol bileşenlerinden Bilgi ve İletişime yönelik algılamalarının, denetimler sırasında kontrol edilen hususları bilme durumu açısından farklılık gösterip göstermediği araştırılmaktadır. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13. On Bir Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyut	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
Bilgi ve İletişim	Evet	4,19	0,555	6,827	0,000
	Hayır	3,48	0,867		

Tablo 13’den görülebileceği gibi, araştırmanın on bir numaralı hipotezi desteklenmiştir ($t=6,827$; $p<0,001$).

On iki numaralı hipotez ile katılımcıların iç kontrol bileşenlerinden İzlemeye yönelik algılamalarının, tespit edilen noksanlıkların denetim komitesi tarafından takip edilmesi durumuna göre farklılık gösterip göstermediği incelenmektedir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 14’de gösterilmiştir.

Tablo 14. On İki Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyut	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
İzleme	Evet	4,34	0,405	0,523	0,601
	Hayır	4,22	0,192		

Tablo 14’den görülebileceği gibi, araştırmanın on iki numaralı hipotezi desteklenmemiştir ($t=,523$; $p>0,05$).

Araştırmanın on üç numaralı hipotezinde, katılımcıların iç kontrol bileşenlerinden Kontrol Faaliyetlerine yönelik algılamalarının, tespit edilen noksanlıklara yaptırım uygulanması durumuna göre farklılık gösterip göstermediği incelenmektedir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15. On Üç Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyut	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
Kontrol Faaliyetleri	Evet	4,50	0,410	4,469	0,000
	Hayır	4,16	0,427		

Tablo 15’den görülebileceği gibi, araştırmanın on üç numaralı hipotezi desteklenmiştir ($t=4,469$; $p<0,001$).

Çalışmada on dört numaralı hipotezde, katılımcıların iç kontrol bileşenlerinden İzlemeye yönelik algılamalarının, kredi tahsisi sebebiyle ceza alma durumu açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmektedir. Gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16. On Dört Numaralı Hipoteze Ait Test Sonuçları

Boyut	Gruplar	Ort.	SS	Test Değerleri	
				t	p
İzleme	Evet	4,40	0,410	1,543	0,124
	Hayır	4,32	0,400		

Tablo 16’dan görülebileceği gibi, araştırmanın on dört numaralı hipotezi desteklenmemiştir ($t=1,543$; $p>0,05$).

Çalışmada geliştirilen on beş numaralı son hipotez, kredi sürecini kontrol eden kişi sayısı açısından, banka çalışanlarının Kontrol Faaliyetleri bileşenine yönelik algılamalarının farklılık gösterip göstermediği üzerinedir. Çalışmada, kredi sürecini kontrol eden kişi sayısı açısından katılımcılar üç gruba ayrılmıştır (2 kişi, 3 kişi ve 4 kişi ve üzeri). Varyansların homojenliği testine göre varyanslar eşit

çıkmıştır (levne= 1,207; $p>0,05$). Bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilen test sonucu Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. On Beş Numaralı Hipoteze Ait Test Sonucu

Boyut	Test Türü	F	p
Kontrol Faaliyetleri	ANOVA	4,130	0,007

Tablo 17’de görülebileceği gibi çalışmanın on beş numaralı hipotezi desteklenmiştir ($F= 4,130$, $p<0,01$). Anlamli farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için varyanslar eşit olduğundan dolayı LSD tekniği ile gerçekleştirilen post-hoc testi sonucunda, gruplar arasında tespit edilen anlamli farkın, 2 kişi ile kredi sürecinin kontrol edildiği grubun ortalamasının diğer iki gruptan anlamli şekilde düşük olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bankalarda gerçekleşen faaliyetlerin kanun ve mevzuata uygun olarak yapılması ve sürdürülebilir olması için etkin, verimli bir iç kontrol sisteminin oluşturulması gerekir. Yönetim kadrosu sistemi kurmakla, sürekliliğini sağlamakla ve tüm çalışanların iç kontrolle ilgili farkındalığını arttırmakla yükümlüdür. Bankaların esas işgalleri fon fazlası olan kişilerden mevduat toplamak ve fon ihtiyacı olan kişilere kredi vermektir. Her verilen kredinin özünde geri ödenmeme riski vardır. Bu nedenle de banka zararı oluşmaması adına tahsis kararı verilirken tüm ilgili kanun, yönetmelik ve mevzuat gözetilmelidir.

Kredi tahsis etme yetkisine sahip banka çalışanları örnekleminde gerçekleştirilen bu çalışmada, katılımcıların görev yaptıkları bankadaki iç kontrol uygulamalarına yönelik görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ayrıca, katılımcıların iç kontrol bileşenlerine yönelik algı düzeyleri arasında, çeşitli değişkenler açısından anlamli bir fark olup olmadığı da araştırılmıştır.

Çalışma sonuçlarına göre, iç kontrol sistemine yönelik beş boyut arasında, banka çalışanlarının algı düzeylerinin en yüksek olduğu boyut kontrol faaliyetleri boyutudur. Katılımcıların, çalıştıkları bankada kontrol faaliyetlerinin çok iyi seviyede gerçekleştiği yönünde algılamaları bulunmaktadır. Yine katılımcılar, bankanın iç kontrol sisteminde, izleme ve risk değerlendirme boyutlarının da oldukça iyi bir şekilde işlediğini düşünmektedir. Banka çalışanlarının, bankanın iç kontrol sisteminde bilgi ve iletişimin etkinliğine yönelik algılamaları da yüksek sayılabilecek bir düzeydedir. Katılımcıların diğer boyutlara nazaran algı seviyelerinin düşük olduğu boyut, kontrol ortamı boyutudur. Buna göre banka çalışanları, iç kontrol sistemi açısından büyük önem taşıyan kontrol ortamı boyutunun yeterince iyi oluşturulmadığı görüşündedir.

Çalışmada 15 adet hipotez geliştirilmiştir. Bu hipotezlerin ilk ikisi, demografik değişkenlere göre iç kontrol bileşenlerinde anlamli bir farklılığın bulunup bulunmadığını tespite yöneliktir. Bu kapsamda, banka çalışanların görev yaptıkları banka türü (Kamu-Özel) açısından, iç kontrol bileşenlerinden sadece bilgi ve iletişim boyutuna yönelik algılamaları anlamli farklılık göstermektedir. Bu hipotez bir bütün olarak değerlendirildiğinde, özel banka çalışanlarının iç kontrol sistemi bileşenlerine yönelik algı seviyelerinin genellikle kamu bankalarında çalışanlara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İki numaralı hipotez açısından durum değerlendirildiğinde, üç boyut açısından hipotezin desteklendiği görülmektedir. Buna göre kontrol ortamı, risk değerlendirme ve kontrol faaliyetleri bileşenleri açısından, kıdem süresine göre anlamli farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıkların kaynağına inildiğinde, kıdem süresinin artışı ile beraber banka çalışanlarının iç kontrol bileşenlerine yönelik algılarının da kötüleştiği görülmüştür.

Çalışmada sınanan diğer 12 hipotez ise görev yapılan bankanın iç kontrol sistemi uygulamalarına yöneliktir. Bu doğrultuda geliştirilen üç numaralı hipotez, kontrol ortamı ile bilgi ve iletişim boyutları açısından desteklenmiştir. Kontrol ortamı boyutu açısından farkın kaynağı, kredi tahsis etme yetkisine en uzun süredir sahip olan gruptan kaynaklanmaktadır. Bu grup diğer gruplara nazaran çok daha düşük bir aritmetik ortalamaya sahiptir. Bu kapsamda, uzun süredir kredi tahsisinde bulunan personelin, kontrol ortamına yönelik çeşitli sorunları gözlemleyerek böyle bir algıya ulaştıkları düşünülmektedir.

Kredi Tahsis Etme Yetkisine Sahip Banka Çalışanlarının İç Kontrol Sistemi Bileşenlerine Yönelik Değerlendirmeleri

Çalışmanın dört numaralı hipotezi, kontrol ortamı ile bilgi ve iletişim boyutları açısından desteklenmiştir. Elde edilen sonuca göre, katılımcıların mevzuat veya kanun dışı kredi tahsis etme sayısı arttıkça, bankanın kontrol ortamına yönelik algı ortalamaları düşmektedir. Yani kredi tahsisinde daha fazla hata yapan çalışanlarda, bankanın kontrol ortamına yönelik olumsuz bir izlenim tespit edilmiştir.

Beş numaralı hipotez için bulgular değerlendirildiğinde kontrol ortamı, risk değerlendirme, bilgi ve iletişim boyutları için hipotezin desteklendiği anlaşılmaktadır. Çalışmanın altı numaralı hipotezi kapsamında bulgular ele alındığında, gruplar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanılamamıştır. Bununla beraber, iç denetim yönetmeliğine kolay ulaşım sağlayabildiğini düşünen banka çalışanlarının kontrol faaliyetleri boyutuna yönelik algı ortalamaları, yönetmeliğe kolay ulaşım sağlayamadığını düşünenlere kıyasla yüksek bulunmuştur. Banka tarafından çıkarılmış iç denetim yönetmeliğine kolayca ulaşabilmek, çalışanlarda doğal olarak kontrol faaliyetlerinin etkin yapıldığı yönünde bir algı oluşturmuştur.

Çalışmanın yedi numaralı hipotezi desteklenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, kredi tahsisi ile ilgili yasal düzenlemeleri düzenli takip eden banka çalışanlarının kontrol ortamına yönelik algılamaları, düzenli takip etmeyenlere nazaran oldukça yüksektir. Çalışmada geliştirilen sekiz numaralı hipotez desteklenmemiştir. Kredi kullandırım süreçlerini ve kurallarını detaylı olarak anlatan bir iç mevzuatın banka içinde var olduğunu düşünen çalışanların kontrol ortamına yönelik algı ortalamaları, böyle bir mevzuatın olmadığını düşünenlere kıyasla daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir.

Dokuz numaralı hipotez, banka çalışanlarının kontrol faaliyetlerine yönelik algılamalarının, çalışanların kredi kullandırım süreçlerine ve kurallarına erişim kolaylığı açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemeyi amaçlamaktadır. Hipotez kabul edilmiştir. Buna göre kredi kullandırım süreçlerine ve kurallarına kolaylıkla erişebildiğini düşünen banka çalışanlarının algı ortalamaları, kolay ulaşamadığını düşünen çalışanlara kıyasla daha yüksektir.

Çalışmanın on ve on bir numaralı hipotezleri de desteklenmiştir. On numaralı hipotez, iç mevzuatta yapılan değişikliklerin tüm çalışanlara eş zamanlı olarak duyurulması ile ilgilidir. Buna göre, bilgi ve iletişim boyutu açısından mevzuattaki değişikliklerin eş zamanlı olarak tüm çalışanlara duyurulduğunu düşünen çalışanların algı ortalamaları, duyurulmadığını düşünen çalışanların ortalamalarına göre anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu, banka içinde bilgilendirmelerin zamanında ve herkesi kapsayacak şekilde yapılmasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. On bir numaralı hipoteze göre, banka çalışanlarının bilgi ve iletişime yönelik algılamaları, denetimler sırasında kontrol edilen hususları ve kontrol maddelerini bilme durumları açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Bir önceki hipoteze benzer şekilde, banka çalışanlarının denetimler sırasında kontrol edilen hususları ve kontrol maddelerini daha önceden bilmeleri, onların bilgi ve iletişim boyutuna yönelik algı ortalamalarını artırmaktadır. Bu bulgudan yola çıkarak, çalışanlarla denetim ile ilgili ayrıntıların paylaşılmasının, onların iç kontrol sistemine olan güvenlerini artıracığı söylenebilir.

Çalışmanın on iki numaralı hipotezi desteklenmemiştir. İzleme boyutuna ilişkin bu hipotezde, denetimler sırasında tespit edilen ve raporlanan noksanlıkların, denetim komitesi tarafından takip edilip edilmediği araştırılmıştır. Denetim komitesinin noksanlıkları takip ettiğini düşünen banka çalışanlarının algı ortalamaları, takip etmediğini düşünenlere göre yüksek bulunmuştur. On üç numaralı hipotez çalışmada kabul edilmiştir. Buna göre banka çalışanlarının kontrol faaliyetlerine ilişkin algı ortalamaları, denetimler sırasında tespit edilen ve raporlanan noksanlıklara yaptırım uygulanması durumuna göre farklılaşmaktadır. Yaptırım uygulamasının olduğunu söyleyen banka çalışanlarının algı ortalamaları, yaptırımın uygulanmadığını söyleyen çalışanlara nazaran daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir.

Çalışmada on dört numaralı hipotez desteklenmemiştir. Katılımcıların izleme boyutuna yönelik algılamalarının, kredi tahsisi sebebiyle ceza alma durumu açısından farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Tahsis ettiği kredi nedeniyle ceza alan banka çalışanların izleme boyutuna yönelik algı ortalamaları, ceza almayanlara göre daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Çalışmanın son hipotezi olan on beş numaralı hipotez desteklenmiştir. Buna göre kontrol faaliyetleri boyutunda, kredi sürecini kontrol

Kredi Tahsis Etme Yetkisine Sahip Banka Çalışanlarının İç Kontrol Sistemi Bileşenlerine Yönelik Değerlendirmeleri

eden kişi sayısı açısından anlamlı farklılık görülmüştür. Kredi sürecini kontrol eden kişi sayısı arttıkça kontrol faaliyetlerine olan güven de yükselmektedir.

Bankaların tahsis ettikleri kredilerin geri ödenmesi bankalar için hayati önem arz etmektedir. Bu hususun sağlanabilmesi adına da iç kontrol sistemlerinin etkin ve verimli olacak şekilde dizayn edilmesi, en üst kademeden en alt kademeye kadar tüm çalışanların farkındalığının yüksek olması, bilgili ve eğitilmiş olmaları, değişiklikleri takip etmeleri, tespit edilen noksanlıkları ivedilikle tamamlamaları, görevler ayrılığı, işlem yetki limitleri, varlıkların korunması vb. kurallara istisnasız uymaları gerekmektedir. Üst yönetim tarafından oluşturulacak bu sistemin verimliliğinin sağlanması tüm çalışanların sorumluluğunda olmakla beraber geliştirilmesi de yine üst yönetimin sorumluluğundadır.

KAYNAKÇA

- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu (2005, 19 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı: 25983 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf>
- Akduru, H., & Ayriçay, Y. (2020). Bankalarda iç kontrol sistemleri: Uygulamada yaşanan problemler ve çözüm önerileri. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6(18), 337-347
- Akmeşe, H., Aras, S., & Kilit, Ö. (2017). Evaluations of internal control applications in Turkish banking industry by bank managers and supervisors. Proceedings of the Middle East Conference on Global Business, Economics, Finance and Management Sciences (ME17Dubai May Conference) ISBN: 978-1-943579-09-9 Dubai, UAE. 27-28, May 2017. Paper ID: DM740
- Ayagre, P., Appiah-Gyamerah, I., & Nartey, J. (2014). The effectiveness of internal control systems of banks: The case of Ghanaian banks. *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 4(2), 377-389.
- Bank for International Settlements (BIS). (1998). Framework for internal control system in banking organizations. Erişim adresi: <https://www.bis.org/publ/bcbsc131.pdf>
- Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik (2001, 8 Şubat). *Resmî Gazete* (Sayı: 24312).
- Bayyoud, M., & Sayyad, N. A. (2015). The impact of internal control and risk management on banks in Palestine. *International Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, 3(3), 156-161.
- BDDK (2016). Bankaların kredi yönetimine ilişkin rehber. Sayı: 6827.
- Ehiedu Victor, C., & Ogbeta, M. (2014). An investigation into the internal control system in the banking industry. *European Journal of Business and Management*, 6(9), 149-155.
- Gamage, C. T., Lock, K. L., & Fernando, A. A. J. (2014). A proposed research framework: Effectiveness of internal control system in state commercial banks in Sri Lanka. *International Journal of Scientific Research and Innovative Technology*, 1(5), 25-44.
- Gül, M., & Kaban, İ. (2015). Bankalarda iç kontrol-iç denetim ilişkisi ve bir uygulama. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 15(45), 89-111.
- Gürbüz, S. (2019). *AMOS ile yapısal eşitlik modellemesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hazar, A., & Babuşcu, Ş. (2017). *Bankacılığa giriş: Temel bankacılık bilgileri*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- İbiş, C., & Çatıktaş, Ö. (2012). İşletmelerde iç kontrol sistemine genel bakış. *Sayıştay Dergisi*, 85, 95-121.
- Kayış, A. (2010). Güvenilirlik analizi içinde *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ed: Şeref Kalaycıoğlu. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kredi Tahsis Etme Yetkisine Sahip Banka Çalışanlarının İç Kontrol Sistemi Bileşenlerine Yönelik Değerlendirmeleri

- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi: AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Nasir, M., Simsek, S., Cornelsen, E., Ragothaman, S., & Dag, A. (2021). Developing a decision support system to detect material weaknesses in internal control. *Decision Support Systems*, in press, 1-12.
- Özten, S., & Karğın, S. (2012). Bankacılıkta iç kontrol faaliyetleri kapsamında krediler kontrolü ve muhasebeleştirme süreci. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 119-136.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Tran, Q. T., Ly, H. A., & Nguyen, K. T. (2020). The effectiveness of the internal control system in Vietnamese credit institutions. *Banks and Bank Systems*, 15(4), 26-35.